MTIHANI WA MWIGO WA LANJET

MUHULA WA PILI 2022

102/2 KARATASI YA PILI

MWONGOZO WA KUSAHIHISHIA

UFAHAMU

a) i) Kuvuruga/ kuharibu hali ya maisha ya watu. ***(alama 1)***

ii) Kuwaua watu ***(alama 1)***

b) i)Ugonjwa uletwao na kula chakula kichafu.Dalili zake ni kuendesha,kuumwa na tumbo na homa kali. ***(alama 1)***

ii) Tibii, ugonjwa wa kukohoa damu ***(alama 1)***

c) Kutokana na kasi yake ya kuua watu ***(alama 1)***

d)- Huambukizwa sana kwa watu walio na miaka kati yawalio na nguvu za kutunza jamii/ watasalia wakongwe na watoto wasioweza kujimudu.

- Umesababisha vifo vingi

- Hospitali na zahanati zimeshindwa kukidhi mahitaji ya wagonjwa.***(hoja 3 x 1 = 3)***

e) - Maradhi haya sasa yamekuwa janga la kitaifa

- Makundi ya kujitolea na mashirika mbalimbali yameundwa ili kuwahudumia wagonjwa

- Wagonjwa wengi pia huishia kutibiwa nyumbani

- Wanasayansi na madaktari wanatafuta tiba ***(Hoja 4 x ½ = 2)***

f) - Tuwe na matumaini kwamba siku moja tiba itapatikana

- Tujikinge kutokana na maradhi haya

- Tuwe na subira kwani subira huvuta heri *(hoja 3 x 1 = 3)*

g) i) Utaratibu wa utendaji au utekelezaji ***(alama 1)***

ii) Wema /baraka/ fanaka/ ustawi ***(alama 1)***

<u>Maelezo ya kutuza</u>

- Makosa ya tahajia – Ondoa nusu 6 yaani ½ x 6

ili kuwa jumla ya alama 3

- Makosa ya sarufi – Usiondoe zaidi ya nusu ya tuzo kwa kila swali.

2.UFUPISHO (ALAMA 15)

(a) Ni nini maoni ya mwandishi kuhusu suala la ugaidi? (alama 7, 1 utiririko)

- ***Tunapinga na kulaani visa vya ugaidi.***
- ***Ugaidi ni kitendo cha kinyama kinachotekelezwa na watu waliokosa ubinadamu.***
- ***Ugaidi hauna uhusiano na dini yoyote.***
- ***Polisi wanazembea katika kuzuia matendo ya kigaidi.***
- ***Polisi wabuni njia mbadala ya kukabiliana na ugaidi badala ya kunasa raia wasio na hatia.***
- ***Wakenya wasio na makosa huteswa na kuuawa kinyama.***
- ***Magaidi watalipia matendo yao.***
- ***Wakenya wana haki ya kulindwa kikatiba.***

Hoja zozote 7×1=7, alama 1 ya utiririko.

(b) Kwa kutumia maneno yasiyozidi 50, fupisha aya mbili za mwisho. (alama 6, 1 utiririko)

- ***Raia wasio na hatia hunaswa.***
- ***Hurundikwa kwenye seli na kuachiliwa huru kama wameteseka.***
- ***Huu ni ukiukaji wa haki za binadamu.***
- ***Hii ni hila ya polisi kujionyesha kuwa wanafanya kazi.***
- ***Magaidi huendeleza shughuli zao.***
- ***Polisi wanapaswa kubuni njia zitakazowapa mwelekeo mwafaka kuhusu wahalifu.***
- ***Ushirikiano baina yao na majasusi uwepo.***
- ***Maafisa wa usalama kupata habari muhimu kutoka kwa raia.***

Hoja zozote 6×1=1, alama 1 ya utiririko.

Ondoa ½ alama kwa kila kosa la sarufi hadi makosa sita kila litokeapo mara ya kwanza.

Ondoa ½ alama kwa kila kosa la hijai hadi makosa sita kila litokeapo mara ya kwanza.

3. MATUMIZI YA LUGHA (ALAMA 40)

(a) (i) Kipashio kikubwa zaidi katika ujenzi wa lugha kinaitwaje? (alama 1)

- *Sentensi*

(b) Andika sauti mbili ambazo ni vikwamizo vya mdomo wa meno. (alama 2)

- */f/ na /v/*

(a) Badilisha sentensi ifuatayo iwe katika usemi wa taarifa. (alama 2)

"Nitawafundisha usemi wa taarifa kesho," mwalimu alituambia.

- *Mwalimu alituambia kuwa angetufundisha usemi wa taarifa siku ambayo ingefuata (keshoye)*

(b) Tunga sentensi moja ukitumia kielezi cha nomino. (alama 2)

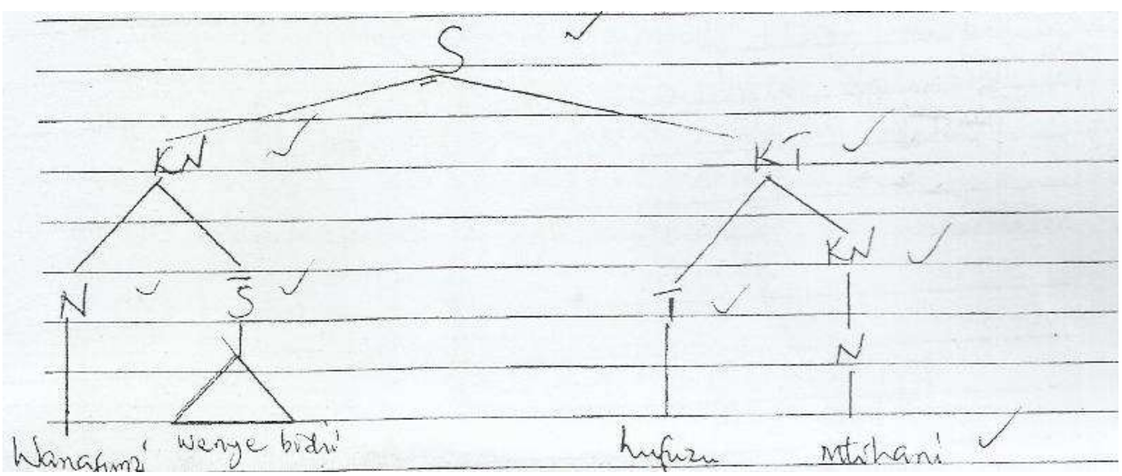

(c) Changanua sentensi ifuatayo kwa njia ya matawi. (alama 4)

Wanafunzi wenye bidii masomoni hufuzu mtihani.

- *Kitondo/ambiwa – baba*
- *Kipozi/yamba tenda – habari*

(d) Tambua muundo wa virai vilivyopigiwa mstari katika sentensi zifuatazo: (alama 2)

- *Nomino na kishazi tegemezi*

(ii) Mara nyingine msimu wa umewadia

- *Kwelezi la idadi*

(e) Andika upya sentensi zifuatazo kwa kuzingatia kauli zilizomo mabanoni. (alama 2)

(i) Watoto wenyewe wamekunywa maziwa yao yote. (tendwa)

- *Maziwa yote ya watoto yamenyweka nao wenyewe*

(ii) Pombe haramu inawafisha Wakenya wengi. (Badilisha kitenzi kiwe nomino)

- *Pombe haramu imesababisha vifo vya wakenya wengi*

(f) Kanusha kwa wingi

- *Uovu waliotuonyesha*
- *Maoni waliyotuonyesha*

(g) Tunga sentensi mbili tofauti kuonyesha matumizi yafuatayo ya ndivyo. (alama 2)

(a) Jinsi

- *Hivi ndivyo aandikavyo*

(b) Kirejeshi cha kuthibitisha.

- *Hivi ndivyo vilivyorumbiwa jana*

(h) Eleza maana tatu zinazoibuliwa na vitate vilivyotumika katika sentensi hii. (alama 3)

Bosi wetu ana pozi nyingi lakini ni bozi sana.

- *Bosi – mkubwa wa ofisi/ikawa Fulani/mwajiri /tarjiri*
- *Pozi – maringo (mtwazo), madaha, matuko, gogi, majivuno, goto*
- *Bozi – mpubmavu bahau, fala, bwege, zebe, bakunja, mjinga*

(i) Andika sentensi ifuatayo katika hali ya ukubwa.

Uso wa kijana Yule ulichujuka alipoanguka. (alama 2)

- *Juso la jana lile lilichujuka lilipoanguka*
- *Jijusa la jijana lile lilichunyika*

(j) Eleza matumizi mawili ya viakifishi vifuatavyo: (alama 4)

i. Herufi nzito (H) / zilizokolewa.

- *Kuonysha wanwani, mada k.m utangulizi, sura ya pili, vishozi*
- *Kusisitiza kitulia mazo km wakihishi vya nafasi ni mimi , wewe*

- *Madekezo k.m kwa mfano*

(ii) **Mstari**

- *Kutilia neon au fungu la maneno msisitizo*
- *Kuonyesho anwani ya vitabu na majin aya majarida, magazeti km gazeti la taifa leo, riwaya ya kidagaa kimemzoea*

Bainisha mofimu za: (alama 3)

Nitakujia

- *Ni – nafsi*
- *Ta – wakati*
- *Ku – nafsi/mtendewa/yambiwa*

(k) Unganisha sentensi hizi kwa kutumia kirejeshi cha kati mwafaka. (alama 1)

Gari limeibwa. Gari ni langu.

- *Gari lililoibwa ni langu*

(l) Ainisha vihusishi katika sentensi hizi: (alama 2)

(i) Mwanafunzi huyu ni mwerevy sana kuliko wenzake wote.

- *Kuliko – ulinganisho*

(ii) Tangu apate mamlaka amepuuzxa wadogo wake.

- *Tangu – uhusiano wa wakati*

(m) Unda kitenzi kutokana na neon "Zawadi" (alama 1)

- *Zawadi, zawidia, zawidika, zawidiano n.k*

(n) Bainisha vishazi katika sentensi ifuatayo: (alama 2)

Ingawa amefunga bao hajacheza kwa muda.

- *Ingawa amefunga bao – kishazi tegemezi*
- *Hajacheza kwa muda – kishazi huru*

4. ISIMU JAMII

" Maafisa 3 wakana kusaidia mshukiwa wa mauwaji ya watoto kutoroka kituoni.

Maafisa watatu wa polisi jana walikana mashtaka ya kumsaidia mshukiwa wa mauaji ya watoto 13 kutoroka kutoka kituo cha polisi…"

(a) Huku ukitoa sababu mbili, tambua sajili hii. (alama 3)

Sajili ya magazetini/ matangazo

Sababu – kuwepo kwa anwani/mada yenye mvuto

- matumizi ya usemi wa taarifa/ lugha ya kuripoti ***(sajili 1, sifa 2x1)***

(b) Fafanua sifa zozote nyingine saba za sajili hii. (alama 7)

i) mara nyingi vichwa vya habari havizingatii sarufi – ili kuokoa nafasi katika gazeti/muda

ii) baadhi ya jumbe ya mambo ya kweli – ili *kuvutia* ***wasomaji/ wanunuzi/wasikilizaji/mtazamaji***

iii) mada/ anwani huwa fupi sana nay a kuvutia- ili kuvutia wateja/ wasomaji wa gazeti/wasikilizaji

iv) lugha inayotumika hutegemea taarifa inayotolewa- kila taaluma ina msamiati wake.

v) ujumbe huandikwa/husomwa katika aya fupifupi/ kwa muhtasari- ili kuokoa nafasi katika magazeti/muda

Vi) lugha yenye kauli/ sentensi ndefundefu- ili kufafanua hoja kikamilifu.

vii) matumizi ya tarakimu badala ya maneno- ili kuokoa nafasi/kusomeka haraka

viii) lugha ya kuvutia – "mwalimu aonja asali"

ix) matumizi mengi ya chuku- " paka amla ndovu"

x) matumizi ya sitiari/jazanda- ili kutasfidi lugha

xi) matumizi ya lugha rahisi- ili kupasha ujumbe kwa watu wa matabaka yote.

xii) lugha ya maelezo – ili kupasha ujumbe kwa njia nyepese na kueleweka rahisi. ***(zozote 7x1)***

xiii) matumizi ya tasfida – ili kuficha ukali

xiv) lugha ya picha / michoro – ili ujumbe ueleweke